

нормативно-правових актів на кшталт американської системи Open Meeting, не є актуальними для сьогодення українського публічного управління. Основною причиною чого бачиться відсутність державної волі.

1. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П.Сурмін, В.Д.Бакуменко, А.М.Михненко та ін.; за ред. Ю.В.Ковбасюка, В.П.Трощинського, Ю.П.Сурміна. – К.: НАДУ, 2010. – 820 с.

РОЛЬ МІГРАЦІЇ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Садова У.Я, Семів Л.К., Махонюк О.В.

Інститут регіональних досліджень НАН України

Постановка проблеми і її актуальність. Характерною рисою сучасного розвитку України є потужна зовнішня міграція робочої сили. Вона виступає одним з визначальних чинників суспільного і економічного життя держави. Водночас, справляє значний вплив на стан дотримання громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав українських громадян. Вона стимулює соціально-економічну, регуляторну діяльність держави, спрямовану на зниження напруги на регіональних ринках праці, руху суспільства до європейських соціальних стандартів, забезпечення його усталеного розвитку.

Міграція стає об'єктом не лише міграційної, але й всієї соціально-економічної політики держави. Водночас на міграції лежить потужна перерозподільна роль в середині національних соціально-економічних й соціально-гуманітарних систем, про яку нині наразі мало говорять фахівці. Особливо помітною вона є в плані розвитку ринку освіти, знань, інформаційних технологій. Адже саме тут відбувається широкомасштабна міграція не лише міграційних ризиків, але й соціальних стандартів, досвіду, культури. Це ті ніші, в яких виробляються нові цінності й методи їх оцінювання. Постає питання, яким чином транспортувати кращі надбання людства на рідну землю, використати їх на благо родини, громади. Відповіддю може бути зарубіжний досвід фінансування проектів розвитку соціально-гуманітарної сфери за рахунок акумулювання коштів самих мігрантів.

Вивченість теми. Наукові дослідження процесів міграції особливо

активізувалося у світі після другої світової війни. Вже з середини 60-х років ХХ століття були відомі різні теорії. В одних міграційні процеси досліджувалися виходячи з теорії «ланцюгової міграції» [1], в інших – мігрантських соціальних мереж (трактуються як набір соціальних контактів у групі людей, які здійснюються через особисті відносини, включаючи спорідненість, дружбу і громадські зв'язки, а також економічні відносини). У 80-х роках ХХ століття в арсенал міграційно налаштованих наукових шкіл було введено поняття соціального капіталу (сукупності реальних чи потенційних ресурсів, пов'язаних із приналежністю до міцної мережі) [2]. Так чи інакше, усі спроби пояснити міграційні процеси мали під собою системні засади. Це стосувалося й тих, що акцентували увагу на зв'язках міграції з соціально-економічними й соціально-гуманітарними явищами, так званого, укоріненого соціуму. Нині питання залишається відкрите для вивчення. Більше того, зазначені зв'язки часто відіграють роль інтеграційних «мостів» між окремими соціумами з різним історичним, соціально-економічним, політичним минулим, проте з однаковим баченням варіантів розвитку свого майбутнього.

Основний зміст. Зупинимося докладніше на аналізованні наслідків підписання Угоди про ЗВТ між Україною та ЄС, розглядаючи таку складову ринку послуг як освітні. Нині ця тема актуальна, враховуючи умови формування світового ринку освітніх послуг, об'єктивними проявами функціонування якого є міжнародна академічна мобільність, визнання зарубіжними партнерами результатів навчання та дипломів про освіту різного рівня, поширення спільних навчальних програм, активізація міжнародних освітніх зв'язків, зростання міграційних потоків високоосвічених людей, виникнення різних форм транснаціоналізації навчання, в т.ч. на дистанційній основі. В цих умовах освіта стає “ключовою детермінантою” економічних результатів та потенціалу країн світу (доповідь “Всесвітні тенденції у 2025 році – Світ, що змінився” (Global Trends 2025 – a Transformed World)). В нових умовах спостерігається повне або часткове відкриття внутрішніх ринків послуг. Відбувається прискорена комерціалізація освіти, стандартизація якості освітніх послуг.

Такі процеси мають свій позитив і негатив. У першому випадку привертає увагу наступне. Для самореалізації людини велике значення має усунення бар'єрів та забезпечення широкого доступу до якісної вищої освіти в Європі та світі загалом. Фахівці Європейської експертної групи з питань освітньої мобільності у своїй доповіді «Перетворюючи мобільність у навчання на можливість для всіх» зазначили, що до 2020 року кількість молодих європейців віком від 16 до 29 років, що отримуватимуть можливість навчатися за кордоном,

має досягти 50%. Для цього щороку за кордон мають їхати вчитися 6% всіх студентів університетів та 3,5% студентів професійних шкіл. В Україні щороку у межах міжвідомчих і міжурядових угод, державної програми з навчання українських фахівців за кордоном, а також на підставі прямих угод (близько 4,2 тис.) між вітчизняними та закордонними ВНЗ по лінії Міністерства освіти й науки України виїжджає за кордон близько 18-20 тисяч студентів.

На виконання зобов'язань України як країни-учасниці Болонського процесу постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1997р. №1260» затверджено зразок додатку до диплома європейського зразка (Diploma Supplement), який у переважній більшості країн Болонського процесу видається разом із дипломом про вищу освіту. Метою цього документу є надання достатньої незалежної інформації для покращення міжнародної «прозорості» та справедливого академічного і професійного визнання кваліфікацій (дипломів, ступенів, сертифікатів тощо). Український диплом з таким додатком сприятиме підвищенню конкурентоздатності та мобільності випускника українського ВНЗ як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках працевлаштування.

Прийм на навчання громадян інших держав (здійснюється на підставі міжнародних договорів України, загальнодержавних програм, договорів між ВНЗ та юридичними й фізичними особами) щороку збільшує кількість іноземців, охочих здобувати освіту в українських ВНЗ в середньому на 7-8 відсотків. За даними Міністерства освіти та науки України у 2013 р. в українських ВНЗ здобували освіту 61 тисяча іноземців, це представники 152-х країн світу, із них 4 тисячі осіб з Європейського союзу.

Позитивна динаміка надання освітніх послуг іноземним студентам у ВНЗ регіонів сприяє зростанню доходів українських вишів: оплата навчання іноземними студентами поповнює бюджет України на 800 млн.грн. за рік. Проживання та навчання іноземних студентів «вливає» в економіку України щороку близько 500 млн. дол. на рік. Надходження від навчання іноземних студентів дозволяють зберігати науково-педагогічний персонал ВНЗ, їхнє адресне спрямування покращує якість надання освітніх послуг для всіх студентів незалежно від громадянства. Через те, що отримання іноземцями освіти в Україні пов'язане не тільки з організацією їхнього навчання в українських навчальних закладах, а також є складовою формування міжнародного іміджу України, тому на часі питання їхнього запрошення на навчання, в'їзду в Україну з метою навчання та перебування на її території мають бути відображені у новому законодавчому регулюванні

(розробляє МОН з урахуванням сучасних нормативних актів у сфері освіти, візової та міграційної політики).

Попри економічну вигоду, залучення на навчання в Україну зарубіжних громадян сприяє пропагуванню через навчання національних культурних цінностей, пріоритетів політичної та економічної геополітики країни, науки тощо. Тому в Україні потрібно створити державну програму щодо залучення на навчання іноземних громадян (з визначенням стипендіальних програм, умов студентських обмінів, долучення до реклами національних освітніх закладів посольства країни).

За даними Міносвіти щороку 90% українців, які навчаються за кордоном, в обов'язковому порядку повертаються до України. Держава має бути зацікавлена, щоб українські студенти, які навчаються за кордоном, а також українські та зарубіжні студенти, які навчаються в Україні, здійснювали тут свою трудову діяльність. Вирішення зазначеної проблеми лежить не тільки у системі національної освіти, але й у сфері зайнятості та ринку праці, інноваційного розвитку промисловості та бізнесу. Отже, загалом входження в ЗВТ сприятиме наростанню міграційних процесів. Існує й такий факт: у 2010-2012 роках майже 46% українських мігрантів, особливо із західних регіонів, працювали на малокваліфікованих робочих місцях сфери будівництва, понад 18% виявились зайнятими у різного роду домашніх господарствах, а ще 11% – на сільськогосподарських, як правило, сезонних роботах.

Разом з тим, у зарубіжних країнах зростає попит на висококваліфіковану робочу силу з України, пов'язану з набутою освітою зі спеціальностей, що визначають техніко-технологічний та інформаційний прогрес у наш час, або визначатимуть його в найближчій перспективі. Саме ця категорія мігрантів, обсяги якої априорі зростатимуть навіть без підписання зазначеної Угоди, може і повинна принести відповідні дивіденди не лише для країн-реципієнтів, а й для України.

Окрім стимулювання розвитку освітньої сфери, зовнішня міграція українців дає можливість використання державою сучасних способів фінансування загальної соціально-економічної сфери. Досвід зарубіжних країн дозволяє використати інструмент міграційних облігацій для залучення міграційного капіталу на рідну землю та спрямування його на потрібні проекти.

На самому інструменті міграційних облігацій великої уваги концентрувати не будемо, лише зазначимо що це питання добре розкрито в роботах Гайдуцького А., Шиманської О. та Махонюка О. та ін. [4;5;6]. Зазначимо також, що даний інструмент уможливує

уберегтися від ризиків механізму інфляційного фінансування економіки. Для цього слід:

1. Випускати міграційні облігації виключно під цілі кожного окремого регіону (області) України та АР Крим. Логіка обумовлена тим, що мігрант, представник діаспори (чи навіть пересічний українець) отримує шанс впливати на розвиток економіки його, так званої, «малої батьківщини».

2. Обережно «просувати» в той чи інший регіон України механізм продажу-купівлі міграційних облігацій. Слід зробити його більш гнучким, ніж ті, що застосовуються до ОВДП. Розробити інтерактивний сайт доступу до публічної інформації про ОВДП та облігації для мігрантів (за досвідом Ізраїлю) [3].

3. Окреслити основні умови використання та залучення коштів трудових мігрантів. Важливо є наголосити, що:

- пріоритетною ціллю використання міграційних коштів має стати фінансування проектів з відродження у регіоні працевітного виробництва, з цим – розвитку дрібного та середнього бізнесу. Вартує уваги фінансування інфраструктурних, у тому числі соціальних проектів малих міст і сільської місцевості на умовах пільгового кредитування у співпраці з місцевою владою та підприємствами;

- міграційні облігації випускати під низькі відсоткові ставки – 7-9%, відповідно, кредити місцевому бізнесу надавати також під низькі ставки – до 10% (якщо такий відсоток має шанс на існування);

- міграційні облігації випускати широкого валютного асортименту, в т.ч. у гривні, та дозволити їхній продаж безпосередньо в Україні також;

- держава могла б ініціювати систему подвоєння вкладів міграційних облігацій за схемою «1+1», тобто, до кожного долара залученого через цінні папери додавати долар з власної скарбниці (додатковий долар ішов би на фінансування проектів регіону, а не при виплаті зобов'язань за ОВДП).

4. Гарантувати жорсткий контроль за цільовим використанням залучених коштів. Визначити орган чи інституцію, яка отримує одноосібне розпорядче право на ці кошти (для прикладу, Фонд фінансування бізнесу через міграційні облігації (ФФБМО)). Визначити повноваження такої структури, обов'язки, відповідальність перед державою на випадок позаправної діяльності та зловживань. Зобов'язати цей орган вести та оприлюднювати публічну звітність про застосування залучених коштів.

Пропонований механізм використання міграційного капіталу може дати економіці держави позитивні ефекти, адже: 1) кошти, будуть залучатись цільово, тобто в реальний сектор економіки, а не на

покриття дефіциту бюджету чи відтермінування державної заборгованості; 2) держава на дольових засадах з органами місцевого самоврядування виступає у ролі «контролера» за процесом. Розраховуватись за випущеними міграційними облигаціями практично буде не держава, а юридичні та фізичні особи, котрі оформлятимуть кредити з структурою загального фонду ФФБМО; 3) прикордонні регіони отримують додатковий шанс залучити ресурси на розвиток власної інфраструктури за допомогою самофінансування.

Висновки. Міграція населення має багато позитивних аспектів: вона збагачує досвід українського народу, стимулює соціальну та економічну активність людей, розвиває зв'язки та нагромаджує соціальний капітал. Проте глобалізаційні процеси можуть мати також руйнівні наслідки як для культурного, так і демографічного, економічного та інших багатств України, що зумовлює постійний моніторинг усіх міграційних питань та вимагає збереження та розвитку найкращих надбань людства на рідній землі на благо родини та громади.

1. MacDonald, J. S., Macdonald, L. D. *Chain Migration, ethnic neighborhood formation, and social networks. Millbank Memorial Fund Quarterly* #42, - 1964. 2. Bourdieu, P. *The forms of capital // Handbook of Theory and Research for Sociology of Education.* - New-York, - 1986. – P.248. 3. Інформаційні сайти про державні облигації: Ізраїль – Інвестуйте в Ізраїль / Режим доступу: <http://www.israelbonds.com/home.aspx>; Державні Ізраїльські облигації в Канаді / Режим доступу: http://www.israelbonds.ca/contact_en.php; Індія – Ринок облигацій Індії / Режим доступу: <http://www.moneycontrol.com/fixe-income/bonds/>. 4. Гайдуцький А. Облигації для мігрантів: незадіяні можливості [Електронний ресурс]: Дзеркало тижня, 28.05.2010 – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/obligatsiyi_dlya_migrantiv_nezadiyani_tozhливosti.html 5. Шиманська О. Аналіз можливостей залучення грошових доходів мігрантів в економіку України [Електронний ресурс]: Економічний аналіз. 2011 рік. Випуск 8. Частина 1 – Електорон. дан. (1 файл). С.224-227. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ecan/2011_8_1/pdf/shymanska.pdf 6. Махонюк О.В. Міграційні облигації як інструмент неінфляційного фінансування національної економіки: приховані ризики сьогодення / О.В. Махонюк // Регіональна економіка, 2013. – № 4. – С. 117-129.